

KUĆA ZA BOLJA VREMENA

Obiteljska kuća, Meje, Split, 1953. – 1955.

Tih godina, ranih pedesetih, gradom su se širile priče o vulkanu u Marjanu. Strah od unutrašnje užarene mase koja bi mogla spržiti grad, nije bio samo u doživljaju bojažljive dječje mašte. Niti mnogi ozbiljni ljudi, nisu dvojili o postojanju vulkana, samo su tvrdili da more, što okružuje marjanski poluotok hladi lavu u brdu i da opasnosti od erupcije nema.

Tih istih godina, gledajući sa splitske Rive na zapad, grad je završavao s imponantnom zgradom «banovine», tada glavnom komandom ratne mornarice i s borovima sustipanskog groblja. Zalazak sunca i završetak života. Otraga , prostor Meja, profan i svakodnevan u poljima splitskih težaka , s neuređenim kupalištima pijeska, kamena, ježinaca i prvih bikini kostima. Međutim taj prostor je imao i neku posebnu socijalnu važnost. Uz podmarjansku cestu s drvoredom, natkrivenu stablima česmине, pred rat, tridesetih godina je napravljeno nekoliko raskošnih rezidencija. Vile veletrgovca, tvorničara i političara , da bi veliki kipar, naš najveći, u imperijalnoj gesti izveo preko pedeset metra široko kameno zdanje s osamnaestmetarskom skalinadom . Grandeca koju je Meštrović mogao osjetiti u Beču ili Rimu, ali kojom kao da je htio kazati da prostor nedaleko palače Dioklecijana, ne može biti provincijalni prostor nekog sitnog mjerila. Dalje od Meštrovića bio je kompleks rezidencija za posjete državnih vladara i na samom kraju, na marjanskom rtu, lokalna poveznica s mega-globalnim, građevina Oceanografskog instituta. Tako daleko Splićani su rjeđe odlazili, ali bi zato svratio netko od svjetske važnosti poput cara etiopskog i poglavara rastafarijanskog. Marjanski prostor se je uklapao u misao o gradu, glavnom na istočnoj obali Jadrana. Na samom početku te podmarjanske promenade , 1954. godine napravljena je obiteljska kuća kojom se je poslije ratne stanke nastavilo širenja grada prema zapadu.

Nakon triipolstoljetnog vladanja, krajem osamnaestog stoljeća , spuštena je zastava mletačkog lava, presvijetle Serenissime, i u slijedu mnijenja , poslije II svjetskog rata, trobojnica sa crvenom zvijezdom bio je sedmi barjak po redu u gradu pod Marjanom. Označavao je novi početak, novu državu, novo društvo. Mješavina futurističkog

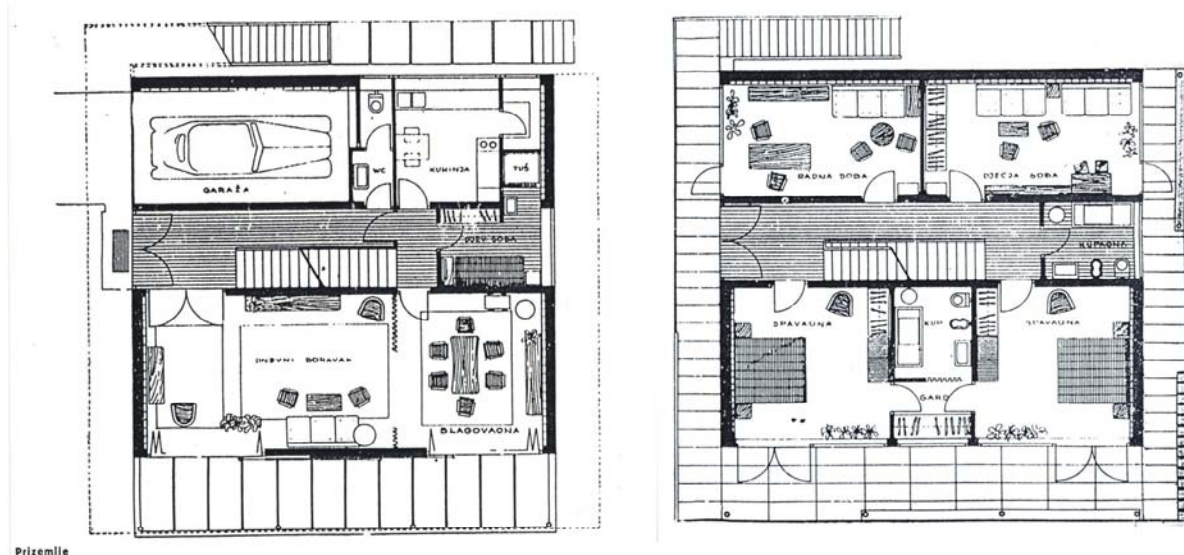
odbacivanja «loše» i tradicionalističkog prihvaćanje «dobre» prošlosti, odražavala se je i u odnosu prema prostoru i prema građenju. Ideološki stav, bila je određena umjerenost stambenog komfora nove vladajuće elite i u tom ozračju je programirana i projektirana i ova podmarjanska vila.

Bila je to jedina obiteljska kuća u Splitu pred čijim ulazom je stajao vojnik-mornar, ljeti u bijeloj uniformi, zimi u tamnomodroj odori poput vrtno dekoracije, bio je statusni znak. U doba malog broja automobila i veliki crni *Buick* pred kućom (garaža ipak nije bila dimenzionirana za parkiranje američkih limuzina) pojačavao je važnost stanara. Prva je bila četveročlana obitelj Mate Jerkovića, za kojeg je kao zapovjednika JRM kuća i građena. Četrdeset godišnji admiral, kontinentalac iz Petrinje, jedna od vodećih ličnosti u tadašnjoj vojnoj hijerarhiji i supruga, muzički visokoobrazovana, vodili su intezivan društveni život. Osim ugodnih zvukova ozbiljne glazbe sa klavira što su ljeti dopirali kroz otvorene prozore, bilo je i bučnijih zabava i veselica, pjesme i galame, a među gostima su bili i ljudi sa estrade i teatra. Istekom mandata i dolaskom novih stanara, kuća je utonula u mir - barem se susjedima tako činilo. Vitić je pak, slušao *jazz* dok je projektirao ovu kuću .

Obiteljske kuće i vile zagrebačke moderne tridesetih godina jedna su od najvažnijih epizoda naše arhitekture prošlog stoljeća. Mada su imenom i najvećim brojem u glavnom gradu, primjeri modernih rezidencijalnih gradnji tridesetih, su prisutni i na drugim hrvatskim lokacijama. U Splitu su to djela, ponajviše arhitekata «praške škole» što je sustavno i temeljito prikazao R. Pleić (*Utjecaj p.š. na arhitekturu moderne u Splitu*). S ratnim godinama, građenje je zastalo, a moderna kuća je nestala. Gradnja vile na Mejama je prvi primjer obiteljske kuće sa atributima moderne nakon drugog svjetskog rata, prvi primjer u Splitu, pretpostavljam i na prostorima bivše države, a svakako prva koja je bila javno publicirana, istom čim je napravljena (*Arhitektura 4/1954*). Ova gradnja označila je novi početak moderne obiteljske kuće u Hrvatskoj i postala referentni primjer za uvod u značajnu seriju kuća što su uslijedile. Dala je ton i neposrednom okolišu na Mejama, a zanimljiv dijalog i suradnja s ovom kućom uskoro će se desiti direktno na susjednoj parceli, koju godinu poslije. (Lovro Perković je projektirao kuću Čikeš, gradnju *al-pari* vrijednosti, i danas sačuvanu u autentičnom izdanju!) "Početkom pedesetih, kada antologijski primjeri moderne Savoye i Tugendhat izgledaju sjetno, ruševno i derutno, u europskim ratom poharnim prostorima je rijetka pojava novih modernih obiteljskih kuća." Tim više, kuća na Mejama dobiva na važnosti.

Antitradicionalizam u ovom primjeru uzrokovala je gradbena logika novog, i globalnog i regionalnog, materijala. Vrijeme kamena, klesara i zidanja se je gasilo, a lokalni materijal kojeg je ovdje u izobilju, lapor (tupina) postaje sirovina za šest tvornica cementa u okolici grada. Svega par stotina metara od kuće na Mejama bila je i lokacija prve dalmatinske cementare Gilardi-Bettiza (1865-1936). Promjena materijala morala je dovesti do promjene oblika i «stila», a na ovoj kući je to na najbolji način prikazano. Kuća je apstraktna, lokalno nije prepoznatljiva, bez kamena, bez šкура i grilja, bez crijepa i oluka- samo jedna stara smokva u vrtu bila je izraz lokalizma. Beton, naravno armirani, značio je rastvaranje volumena prema pogledima i suncu, uvođenje svjetla u interijer i prozračnost. Sa sjeverne, hladne strane pročelje je zatvoreno. Zaštita otvora u prizemlju je s kliznim rebrastim panoima, motivom koji se javlja po prvi puta kod Vitića i kod nas, a koji će postati glavnom temom na kulturnoj stambenoj zgradi u Laginjinoj, jednako kao i polikromija pročelja. Svjetlosivi vanjski dio, zagasito crveni unutrašnji gabarit, tamnosivi nadvoji, bijela stolarija, crni

klizni panoi, zelena bravarija, bile su intezivne boje, komentirane kao napadne, izazovne, neuobičajene i "revolucionarne"- kao da se je Mondrian kroz Vitića obrušio na "staromodni" koloristički ukus. Umjesto jeftinog imitiranja starih oblika, iskreno se oblikuje logika novih materijala i potreba. (*Arhitektonska forma izlazi iz savršene realizacije stvarnih zahtjeva neke funkcije $A=f(F,T)$. Dali je forma «lijepa» ili nije nas se ne tiče. Ono što je još jučer bilo «lijepo» danas više nije. Ono što je danas «lijepo» sutra valjda više neće biti.* -E.Weissman, 1932.) Mi možemo konstatirati da vila na Mejama i danas nakon 52 godine od njena nastanka, je još uvijek «lijepa».

Važnost zagrebačke moderne kuće je u stilu, u novom purificiranom obliku bez dekoracije i ornamenta, odbacivanju prošlosti i u futurističkoj poruci. Funkcionalni aspekt tih kuća često je opterećen nekim ranijim sadržajnim obrascima. Niti na Mejama, Vitić nije postigao funkcionalnu savršenost, ali taj tlocrt s aspekta racionalnosti, je superiorniji većini tlocrta iz tridesetih. Čini se kao da je *neufertovska* analiza prethodila dimenzioniranju prostora čiji je rezultat peterosobna stambena jedinica (boravak/blagovanje, tri spavaonice, radna soba, prateće prostorije i garaža) Spavaonice su po prvi puta u splitskom građenju bile opremljene ugrađenim ormarima, što je tada bilo zamjećeno. Djevojačka soba (u staroj terminologiji to je soba za *sluškinju*) bio je intrigantan i neočekivani detalj, obzirom na novonastali društveni koncept i ideologiju klasnog ujednačavanja.

Dnevni život je u prizemlju, a grupa spavaonica na katu. *Piano nobile* se prizemljio uz vrt, duh *wrightove* organske organizacije je jače i neposredno povezo interijer i eksterijer. Glavna i reprezentativna prostorija preko vrtne terase i transparentne vrtne ograde, hrabro je otvorena prema javnom prostoru. U to vrijeme, ulica je bila s vrlo malo prometa, promenade i šetnica u ljetnim večernjim satima. Moguće je spuštanje boravka u prizemlje diskutabilan potez, pogotovo što se s više etaže otvara puno bolji pogled na Sustipan, prema moru i otocima. Odgovor na ovu primjedbu u ljetno doba, je donekle krovna terasa i solarij. U ovom slučaju, približavanje privatnog prostora, dnevnog boravka visokorangirane ličnosti (elite) i javnog prostora ulice (populusa), mogao bi se eventualno pročitati i kao poželjan odnos koji podržava tada proklamirane društvene principe.

Vizualno uvučeno prizemlje, izbačene horizontale kata s dojmom lebdenja, te zakrivljena ploha na krovnoj terasi, je tripartitna kompozicija što priziva poznatu temu iz Poissya. Uz to i *Maison Carthage* bi mogao biti referentni projekt, i znak Vitićevog opredjeljenja za *korbizijanski* senzibilitet. Četiri tanka čelična stupa na pročelju nisu konstruktivno neophodni, ali stvaraju dojam unutrašnje modulacije i navode na doživljaj *pilots&plan libre*, premda su ovdje stvarnost, nosivi zidovi.

Poput palube na brodu, katna terasa je postavljena sa tri strane i na nju se izlazi iz svake sobe, da bi se sa sjeverne strane skalama spustila u vrt. U prvoj varijanti projekta nije bilo tih stepenica, no njihovim dodavanjem pojavljuje se dupla vertikalna komunikacija i vertikalna kružna veza kroz kuću, te se pojačava transparentnost prostora.

Danas ove kuće više nema, ostala je samo kao sjećanje i kao ideja. Mornarica je iz nekih razloga kuću, još osamdesetih godina, prodala gospođi M.B. koja je živjela u donjoj etaži, a gornju je iznajmljivala- nogometašu, stranim trgovačkim ili konzularnim predstavnicima- da bi njeni nasljednici vilu prodali gastarbajteru, a onda će se krajem devedesetih desiti dogradnje i nadogradnje, promjena ograde u balustradne stupiće, obzidavanje stupova, uokviravanje otvora, pojavit će se kovano željezo. Vila je nestala u korpusu nove građevine.

Pedesetih godina, bio je stav da (vele)gradska arhitektura obiteljskih kuća može biti kozmopolitska i bez lokalnih referenci, ali u manjim mjestima, bliže prirodi, u šumi, na moru, kuće moraju biti s krovovima, s ponešto kamena ili drveta. I Vitićevi projekti obiteljskih kuća, donekle odražavaju ovo gledište. Kriterij regionalizma kasnije će eskalirati i zavladati i u gradovima, a ravni je krov, kao izraz "defektnog oblikovanja" i lošeg tehničkog rješenja, na nekoliko decenija bio prohibiran i u samom Zagrebu.

Još uvijek se kuće poput ove na Mejama ne smiju , prema aktualnoj regulativi, graditi u mnogim dijelovima Hrvatske - čekaju bolja vremena i progresivnije urbanističke planove.

*

Kada među hrvatskim arhitektima zamišljam "*boga vatre, ognja i kovačkih vještina*", onda je to arhitekt Ivo Vitić. *Vulcanus* - bujna dinamična ličnost , bez puno osjećaja za konvencionalno i bez naročitog respekta za dogme i autoritete. Buntovnik sa vlastitom interpretacijom mjere , vlastitim osjećajem kvalitete i vlastitom procjenom vrijednosti. Iskren, nagao i samovoljan, u konfrontacijama bez kalkulacija. Arhitektura kuće na Mejama je dio Vitićeva vulkana – arhitektonskog vulkana čiju erupciju rado očekujemo.

P.S.

Sve obiteljske kuće Ive Vitića:

- Obiteljska kuća Schwartz, Remete,Zagreb, 1939-1943.
- Weekend kućica za gosp.Kowalski Ljudevita,Kraljevac 65,Zagreb, 1945.
- Vikend kuća P.D. Mlinovi, Zagreb, 1945.
- Tipska primorska kuća, 1945.-projekt
- Obiteljske kuće u nizu Tvornice vagona, Slavonski Brod, 1946.
- Montažna drvena kuća, Udbina i T.Korenica, 1949.
- Niske stambene kuće u Visu, 1952-1953.
- Vila na Mejama, Split, 1952-1954.
- Vila NOO,Šubičevac, Šibenik, 1956. -projekt
- Obiteljska kuća Spavente, Stonska 2, Lapad,Dubrovnik,1958-1962.
- Obiteljska kuća Dj.T., Zagreb, 1959.
- Kuća za odmor Bunko, Mimice, 1959. –projekt
- Stambene kuće, Pionirski grad, 1960.
- Kuća za odmor Despot, Zaostrog, 1963. -projekt
- Vila Knin, (1963.) -projekt
- skica za vlastitu kuću
- Obiteljska kuća Manojlović, Petrinja, 1961-1964.
- Obiteljska kuća P.M.,Pertinja, 1965. -projekt
- Kuća za odmor Nikola Sekulić, 1971. -projekt
- Dvojna kuća za odmor Bagović/Uzelac, Starigrad-Paklenica, 1969-1972.
- Obiteljska kuća Nerezine, Lošinj, 1978. -projekt
- Obiteljska kuća Borojević, Starigrad-Paklenica, 1983.
- Obiteljska kuća Krapinske Toplice, 1984.-projekt